

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Hany Procházkové Ctnosti v barokní hagiografii jako vytváření novodobé společnosti v českých zemích. Praha 2019. 200 stran.

Nebývá zvykem zahájit posudek hodnotící kvalifikační práce jejím posledním odstavcem, její specifická podoba však vyžaduje výjimku. Odstavec, formulovaný velmi ambiciózně, vysvětluje, čím by chtěla být, čím ale ve skutečnosti není. „Tato práce přispívá k poznání církevních dějin zemí Koruny české i k poznání vytváření nové sociální reality po třicetileté válce. Výsledem strukturální analýzy jsou ctnosti, které se snažili jezuité prosadit při svém působení na český lid. Tyto ctnosti pak pravděpodobně byly internalizovány do osobností jednotlivých obyvatel českých zemí a řídily jejich další chování. Tato práce také poukazuje na souvislosti v etických teoriích v rámci jezuitského řádu a jeho návaznost na scholastiku. Zaměření na čtenáře pak vedlo také k aplikaci biblických textů. Další výzkum by mohl vést ve směru zjištění, jaké ctnosti byly poté praktikovány ve šlechtických vrstvách i v nižších vrstvách, pokud by to prameny dovolovaly. Také by bylo možné prozkoumat myšlenkové souvislosti v různých teologických teoriích v rámci jezuitského řádu.“ (s. 172) Práce nepřispívá k poznání církevních dějin, protože se jich téměř nedotýká a i ostatní ambice mají spíše podobu přání.

Mgr. Dana Procházková si pro svoji disertační práci zvolila velmi náročné téma, jehož úspěšné vyřešení vyžaduje důkladné znalosti historické, literárněvědné, teologické, kulturněhistorické, uměleckohistorické, právněhistorické a sociologické a tedy uplatnění mezioborového přístupu. Nezbytnou podmínkou k dosažení vytčeného cíle je zvládnutí velkého množství různorodých pramenů a také rozsáhlé odborné literatury. Tento základní předpoklad však autorka nenaplnila.

V práci chybí pro kvalifikační práce v povinná úvodní kapitola věnovaná kritickému rozboru pramenů, s nimiž autorka pracovala a systematickému hodnocení literatury, již využila. Několik povrchních poznámek, jež se týkají celkem šesti knih, nelze považovat za splnění této povinnosti. Kapitoulou úvodním měla být kapitola třináctá, aby uvedla čtenáře do dobového kontextu a usnadnila by pochopení další části práce. Stejný význam by však měla i pro autorku, pomohla by jí nalézt vhodný metodologický přístup k řešení vytčených otázek. Přiměla by ji i snad prostudovat větší množství relevantní literatury.

Zvoleným přístupem autorka signalizuje vážnou slabinu své disertace, jíž je práce s literaturou. Zcela pominula rozsáhlou literaturu, která se věnuje českým dějinám v barokní době. Ignoruje práce věnované osobnostem, jejichž díla takzvaně analyzuje. Přehlédla bohatou literaturu věnovanou dějinám jezuitů a jejich působení nejen v českých zemích. Pominula práce věnované speciálně náboženským poměrům a zbožnosti v českých zemích. Vážným

nedostatkem je ignorování prací zabývajících se vzdělaností, školstvím a speciálně dějepisectvím barokní doby. Je nesporné, že by ignorované práce pomohly najít vhodný metodologický přístup, řádně ukotvit vznikající text v dobových souvislostech. Pomohly by autorku navést i k jinému typu pramenů, které měly podstatnější vliv na proměnu náboženských poměrů – například kázání a rozpravy. Zcela nepochybně by pomohly odlišit problém náboženských poměrů od poměrů sociálních a vyvarovat se tako soudů typu - na misiích vytvářeli novou sociální realitu, kdy se snažili o pokřesťanštění země. Navštěvovali lidi doma, na polích, v krčmách i ženy při tkaní a snažili se jim vštěpit základy víry a morálky. Vznikala tak nová společnost, která měla být katolická a mravní (s. 71); jezuité byli ve svém pojetí hlavní silou, která vytvářela novou sociální realitu (s. 70); posláním řeholního života tak pro ně (jezuity) bylo hlásání evangelia mezi prostým lidem a další služby. Sociální oblast působení se tak stala důležitou, i když byl důraz kladen také na modlitbu a osobní zbožnost (s. 93); stavěli kostely a kláštery, a tak vytvářeli krásnou katolickou krajinu a podíleli se na tvorbě sociální reality (s. 101); křesťanská společnost začala již křtem knížete Bořivoje. Takto se v Čechách vytvořila nová sociální realita. Šířila se vzdělanost, a vyskytovali se zde světci, kteří svým příkladem dávali vzor k vedení dokonalého křesťanského života (s. 112).

Pomíjením odborné literatury jsou poznamenány i kapitolky Pojetí svatosti a Pojetí církve a Vliv Matoušova evangelia. Je nutné konstatovat, že v tomto případě se autorka pustila na velmi tenký led. Zjednodušující a v řadě případů zcela chybné soudy či ještě spíše výkřiky nepodložené náležitou argumentací jsou ve vědeckém textu nepřijatelné. Úvahy o vlivu Martina Luthera na Tridentský koncil a působení jezuitského řádu je třeba opřít o důkladný rozbor, nelze je vyslovovat jenom na základě velmi povrchního srovnání na několika řádcích. Vzhledem k tomu, že se celá práce věnuje členům jezuitského řádu by bylo dobré, aby si přečetla Vlastní životopis sv. Ignáce z Loyoly a třeba některou z prací Tomáše kardinála Špidlíka, které se zabývají Ignácem a jeho spiritualitou a ukazují skutečné kořeny a vlivy, jež formovaly jeho názory a jednání.

Kapitolka nazvaná Vliv Matoušova evangelia opět strádá nedostatečnou prací s literaturou. Je jistě legitimní si položit otázku, do jaké míry byl Balbín ve svém uvažování ovlivněn Matoušovým evangeliem, její zodpovězení však vyžaduje podstatně důkladnější rozbor a také využití odborné literatury. Jinak zůstává na poli pouhé spekulace.

Vážným nedostatkem je způsob práce s prameny, chybí náznak jakékoliv kritiky, vnější i vnitřní. Práce proto stojí na velmi vratkém základě, protože má podobu pouhého převyprávění obsahu historických prací velikánů české barokní vědy a literatury. Přitom zcela pomíjí otázku

proč a pro koho svoje texty psali, k čemu byly určeny. To je při historické práci vždycky problém, ale není možné se mu vyhýbat a tvářit se, že neexistuje. Vystává tak vážná otázka, co vlastně autorka ve své práci prezentuje - názory jezuitů nebo názory svoje. Snaží se zcela nepochybně o prezentování svých názorů, ty však působí nepřehledným až zmateným dojmem a ve čtenáři nutně budí rozpaky, co je vlastně cílem skutečně velmi nepřehledného převyprávění barokních textů, jejichž tvůrcům svým přístupem a rovněž tak hodnocením ubližuje. Příkladem může být konstatování na s. 120: „Dokonce získal královský titul.“ Není poznat, zda se jedná o informaci převzatou z Tannerova textu nebo o autorčino shrnutí. V části, kde převypráví legendu, uvádí, že Václav královský titul odmítl (s. 118).

Specifický je styl, jímž je práce napsaná. Velmi krátké věty na sebe velmi často významově nenavazují a zhusta se podobají spíše heslům, případně stručným výpiskům. Výsledkem je proto mozaika tvořená dílčími informacemi, v níž se čtenář velmi obtížně orientuje. Problémem je fakt, že řada stručných sdělení je chybná a nepřesná, což znesnadňuje čtenáři orientaci v textu a v prezentované látce. Není třeba zdůrazňovat, že tento fakt snižuje celkovou úroveň předložené disertace. Dovolím si uvést skutečně pouze několik příkladů - všechny vrstvy byly stoupenci magie, věřili, že člověk může magií ovlivňovat okolní svět (s. 11); papežským rozhodnutím měly být řeholnice uzavřeny v kláštorech a neměly se věnovat kněžskému životu (s. 23); jezuité evangelizovali převážně husitské obyvatele Českého království (s. 127); Církev je viditelná i neviditelná. Podle Balbína se skládá z biskupů, jejichž hlavním povoláním je šířit křesťanskou víru (s. 153); V přijímání eucharistie je účasten Kristus, a také církev (s. 154).

Výhrady je třeba vznést i vůči formální podobě předložené disertační práce. Hrubé chyby ve shodě podmětu s přísudkem a chyby typu – mýval ve zvyku, mýval pozdvižené oči (s. 55, 63) – svědčí minimálně o neúctě ke čtenáři. Ne zcela standardní způsob citování lze snad tolerovat, nedostatkem je ovšem absence teček za poznámkami a za jednotlivými položkami v bibliografii.

Disertační práce paní Mg. Hany Procházkové je nezdařilým pokusem o zamyšlení nad formováním barokní zbožnosti a jejím vlivu na vývoj poměrů v české společnosti. Naprosté ignorování relevantní literatury nemohlo vést k jinému výsledku. S ohledem na energii vynaloženou na sepsání této práce nechávám její hodnocení na komisi.

V Brně 30. ledna 2020